

Tadeusz Olejnik

Międzypowiatowy Ośrodek Badań Regionalnych Ziem nad Górną Prosna w Wieluniu (1968-1972) : przyczynek do dziejów kształtowania się regionalnego ośrodka naukowego w Wieluniu

Rocznik Wieluński 10, 69-83

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Tadeusz Olejnik

MIĘDZYPOWIATOWY OŚRODEK BADAŃ REGIONALNYCH ZIEM NAD GÓRNĄ PROSNĄ W WIELUNIU (1968–1972) PRZYCZYNEK DO DZIEJÓW KSZTAŁTOWANIA SIĘ REGIONALNEGO OŚRODKA NAUKOWEGO W WIELUNIU

W 1958 r. Zarząd Wojewódzki Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich (TRZZ)¹ w Łodzi zainicjował nawiązanie bliższej współpracy społeczno-gospodarczej i kulturalnej między powiatami dorzecza górnej Prozny, leżącymi na pograniczu czterech ówczesnych województw: łódzkiego, katowickiego, opolskiego i poznańskiego. Pod jego patronatem² utworzono Międzypowiatową Radę Współpracy, składającą się z przedstawicieli władz politycznych i administracyjnych następujących powiatów: wieluńskiego i wieruszowskiego (woj. łódzkie), kluczborskiego i oleskiego (woj. opolskie), kępińskiego (woj. poznańskie) i kłobuckiego (woj. katowickie). Jej głównym celem była pełna integracja społeczno-ekonomiczna i kulturalna ziem nad górną Prosną, które w przeszłości podzielone były granicznym kordonem.

Koordinacją prac w zakresie współpracy międzypowiatowej zajmował sekretarz ZW TRZZ w Łodzi – mgr Karol Przesmycki.

¹ Powstałe w 1957 r. Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich było kontynuacją Polskiego Związku Zachodniego. Stawiało sobie za zadanie pełną integrację przyłączonych do Polski Ziem Zachodnich i Północnych (tzw. Ziem Odzyskanych) z pozostałymi obszarami państwa polskiego, prowadziło akcję propagandową uzasadniającą prawo Polski do tych ziem. Zostało rozwiązane w 1971 r. decyzją naczelnych władz państwowych po podpisaniu w Warszawie 7 XII 1970 r. między Polską Rzeczpospolitą Ludową i Republiką Federalną Niemiec układu o podstawach normalizacji ich wzajemnych stosunków, w którym potwierdzono nienaruszalność granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej.

² Pracami ZW TRZZ w Łodzi kierował mgr Karol Przesmycki, a ostatnim przewodniczącym był ówczesny wiceprzewodniczący Prezydium WRN w Łodzi – Władysław Pawlak.

Ponieważ współpraca między powiatami ukierunkowana była w przeważającej mierze na działalność kulturalną, stąd też na sesje Rady byli zapraszani kierownicy wydziałów kultury prezydów PRN bądź też kierownicy najaktywniejszych instytucji kultury.

Z chwilą powołania w 1964 r. w Wieluniu Muzeum Ziemi Wieluńskiej³ placówka ta, choć nie dysponowała własną bazą lokalową, aktywnie włączyła się w realizację planu współpracy kulturalnej między wymienionymi wyżej powiatami.

W 1965 r. urządzono wystawę objazdową *Zniszczenie miasta Wielunia w dniu 1 września 1939 r.* Oprawę plastyczną ekspozycji wykonali plastycy łódzcy pod kierunkiem Janusza Wieczorka, a jej uroczyste otwarcie odbyło się 10 stycznia 1966 r. w muzeum regionalnym w Oleśnie Śląskim⁴. Placówka ta była wówczas oddziałem Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu kierowanym przez mgr. Tadeusza Chruścickiego, późniejszego dyrektora Muzeum Narodowego w Krakowie. W otwarciu wystawy uczestniczyli m.in.: przedstawiciel ZW TRZZ w Łodzi mgr Karol Przesmycki, zastępca przewodniczącego Prezydium PRN w Wieluniu Władysław Dyszlewski, sekretarz KP PZPR w Oleśnie J. Żmudziński i zastępca przewodniczącego Prezydium PRN w Oleśnie T. Wróbel. W dniu otwarcia zwiedziło ją blisko 150 osób, a w ciągu kilku tygodni jej trwania – 2865 osób.

Wybór Olesna nie był przypadkowy, bowiem między powiatem wieluńskim i oleskim istniała dość ożywiona współpraca kulturalna. Chodziło też o zaakcentowanie, że z terenu ówczesnego powiatu oleskiego wyszło 1 września 1939 r. uderzenie Wehrmachtu i Luftwaffe na ziemię wieluńską. Artykuły o tej wystawie ukazały się w „Trybunie Opolskiej”, „Głosie Robotniczym” i „Dzienniku Łódzkim”. Następnie od 31 stycznia do 28 lutego 1966 r. wystawa była eksponowana w Praszce⁵, a od 1 marca tegoż roku w Powiatowym Domu Kultury w Wieruszowie.

Rok 1966 r. był ostatnim rokiem obchodów 1000-lecia Państwa Polskiego. Formalnym ich organizatorem był w Wieluńskim Powiatowy Komitet Frontu Jedności Narodu (FJN)⁶, którego przewodniczącym był wówczas działacz partyjny Antoni Łuczak, a przewodniczącym Komitetu Miejskiego FJN – Eugeniusz Bentkowski. W tym też roku przypadła 45. rocznica wybuchu III powstania śląskiego.

³ T. Olejnik, *Muzeum Ziemi Wieluńskiej. Dzieje, zbiory, działalność*, Warszawa–Łódź 1987.

⁴ (beta), *Ta wystawa przypomina i ostrzega*, „Trybuna Opolska”, nr 8 z 11 I 1966; „*Wieluń oskarża*”, „Głos Robotniczy” (dalej „GR”), nr 11 z 14 I 1966; (mkr), *Ziemia wieluńska w dniach września 1939*, „Dziennik Łódzki” (dalej „DŁ”), nr 8 z 8 I 1966; *Wieluń* [Otwarcie wystawy], „GR”, nr 6 z 6 I 1966.

⁵ *Wieluńska wystawa w Praszce*, „DŁ”, nr 36 z 11 II 1966.

⁶ Front Jedności Narodu (od 1952 r. do 1956 r. Front Narodowy) był instytucją społeczno-polityczną, skupiającą partie polityczne, związki zawodowe i organizacje społeczno-polityczne, która miała pozorować udział społeczeństwa w podejmowaniu decyzji kadrowych oraz wyłaniania kandydatów do sejmu i rad narodowych. Rozwiązany w 1983 r. Jego kontynuacją był Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego (PRON).

Dla podkreślenia związków ziemi wieluńskiej ze Śląskiem, będące wówczas w stadium organizacji, wieluńskie muzeum regionalne⁷ przygotowało okolicznościową wystawę, obrazującą udział mieszkańców ziemi wieluńskiej w plebiscycie górnośląskim i powstaniach śląskich⁸. Zaprezentowano na niej materiały archiwalne użyczone przez Archiwum Państwowe w Łodzi oraz biblioteki śląskie, warszawskie, poznańskie i łódzkie. Doskonałą oprawę plastyczną wystawy wykonał Jerzy Wiczorek ze Zgierza. Jej otwarcie nastąpiło 8 maja 1966 r. i połączone było z wojewódzkimi obchodami rocznicy zwycięstwa nad faszyzmem.

Uroczystości rozpoczęły się na pl. Wolności⁹. Okolicznościowe przemówienia wygłosili do licznie zgromadzonych wielunian i delegacji ościennych powiatów prezes Zarządu Oddziału Związku Bojowników o Wolność i Demokrację (ZBoWiD) – Edward Sobczak oraz I sekretarz KP PZPR – Hieronim Czekalski. Odbyły się też apel poległych oraz przemarsz delegacji zakładów pracy i kombatanatów na cmentarz, gdzie przed pomnikiem powstańców śląskich oraz na grobach żołnierzy II wojny światowej złożono wieńce.

Po wiecu na pl. Wolności poczty sztandarowe organizacji kombatanckich i zaproszeni goście przemaszzerowali przed budynek Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej, gdzie nastąpiło uroczyste przekazanie do zbiorów muzealnych sztandaru Wieluńskiego Legionu Śląskiego. Sztandar ten b. weterani powstań śląskich przekazali na ręce Wiesława Beka, sekretarza KW PZPR w Łodzi i członka naczelnych władz partyjnych, ten zaś przekazał go kierownikowi muzeum.

W uroczystości otwarcia wystawy, która była głównym punktem programu obchodów 45. rocznicy wybuchu III powstania śląskiego i Dnia Zwycięstwa, uczestniczyli też: Stefan Pobocho – sekretarz WK ZSL w Łodzi, Jan Piątkowski – przedstawiciel Zarządu Okręgu ZBoWiD w Łodzi, Stanisław Hutnik – prezes PK ZSL, Józef Jaskólski – prezes PK SD oraz Idzi Żurek – przewodniczący Prezydium PRN. Były obecne delegacje weteranów powstań śląskich z sąsiednich powiatów¹⁰ oraz Kazimiera Teleśnicka-Lewandowska z Kalisza, która w 1921 r. opiekowała się rannymi powstańcami w szpitalu powstańczym w Praszce¹¹. Przybył też do Wielunia spod Opola były sekretarz Komitetu Pomocy Powstańcom Śląskiem w Praszce i Praszckiego Komitetu Plebiscytowego – inż. Ignacy Kowalczyk¹².

⁷ W tym czasie w muzeum był zatrudniony tylko jeden pracownik działalności podstawowej.

⁸ W.S., *Zbieramy pamiątki na wystawę*, „Słowo Powszechnie” (dalej „SP”) wyd. K, nr 6 z 8 I 1966; W.S., *Pamiątki na wystawę*, „GR”, nr 78 z 2 IV 1966.

⁹ Obecnie plac Legionów.

¹⁰ M. Gała, *Uroczystości Dnia Zwycięstwa. Manifestacja w Wieluniu*, „GR” 1966, nr 86, s. 1 i 3.

¹¹ T. Olejnik, *Szpital powstańczy w Praszce*, „Głos Olesna”, t. 7, 1971, s. 133–139; tenże, *Udział ziemi wieluńskiej w walkach o zjednoczenie Śląska z Macierzą w latach 1919–1921*, „Kwartalnik Opolski” 1971, nr 3, s. 92–110.

¹² Tenże, *Ignacy Kowalczyk*, [w:] *Nad górną Prosną. Monografia Praszki*, opr. zbiorowe pod red. Tadeusza Krzemińskiego, Łódź 1999, s. 529–532.

Dziennikarz „Słowa Powszechnego” w obszernym artykule poświęconym wystawie napisał m.in.: *Całość wystawy b. ciekawa, interesująco opracowana, bogato wyposażona w najprzeróżniejsze dokumenty i materiały, które koniecznie powinien obejrzeć każdy mieszkaniec pow. wieluńskiego.*

Z kolei Teresa Wojciechowska z „Dziennika Łódzkiego” w artykule zatytułowanym *Ludzie kultury* napisała: *Na początku maja br. otrzymaliśmy zaproszenie na otwarcie wystawy „Ziemia wieluńska w powstaniach śląskich”, zorganizowanej przez Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu. Rzecz była o tyle niecodzienna, że formalnie Muzeum Ziemi Wieluńskiej ... nie istnieje. Nie istnieje, a jednak wystawę zorganizowało. Zasluga to głównie Tadeusza Olejnika, dyrektora powstającego dopiero muzeum regionalnego w Wieluniu. Pochodzący z tych stron, studia historyczne ukończył w Łodzi, by potem powrócić do Wielunia. Powierzono mu wówczas organizację muzeum i do realizacji tego zadania przystąpił z bezprzykładnym entuzjazmem i pasją.*

Nie wystarcza mu kolekcjonowanie eksponatów i piecza nad nimi, nie wystarcza doглядanie remontującego się budynku poklasztornego, w którym muzeum znajdzie siedzibę. Osobiście zbiera dokumenty i materiały obrazujące udział ziemi wieluńskiej w powstaniach śląskich, wydaje biuletyny bibliograficzne, organizuje wystawy.

Kolejną inicjatywą wieluńskiego muzeum regionalnego wpisującą się w program Międzypowiatowej Rady Współpracy w dziedzinie kultury była wystawa archeologiczną „Pradzieje ziem nad górną Prosną”, którą otwarto w Wieluniu 21 stycznia 1967 r. w pomieszczeniach kinoteatru „Syrena”.

Jej celem było ukazanie jedności kulturowej ziem dorzecza górnej Prozny w pradziejach w oparciu o zabytki kultury łużyckiej i wenedzkiej. Oprawę plastyczną wystawy wykonał Janusz Wieczorek, a eksponaty pochodziły nie tylko ze zbiorów muzeum wieluńskiego, lecz także z Muzeum im. Jana Dzierżona w Kluczborku, a zdjęcia najcenniejszych zabytków z muzeów archeologicznych w Poznaniu i Łodzi.

W Wieluniu obejrzało ekspozycję ok. 1500 osób. Dziennikarz „Słowa Powszechnego” napisał, iż była to *jedna z najciekawszych wystaw, jakie były dotąd zorganizowane w tym mieście.*

Następnie wystawa była eksponowana¹³ w marcu i kwietniu w Powiatowym Domu Kultury w Oleśnie, a w maju w Osieku, w powiecie wierszowskim.

Intencją moją, jako kierownika wieluńskiego muzeum regionalnego, było powołanie w Wieluniu, mieście oddalonym wówczas od uczelni akademickich, lokalnego ośrodka naukowo-badawczego. W 1966 r. wystąpiłem do dyrektora Wydziału Kultury Prezydium WRN, Bolesława Urbańskiego, z inicjatywą powołania w woj. łódzkim Stowarzyszenia Historyków Regionalistów. W prasie łódzkiej pozytywnie pisano o tej inicjatywie. *Ostatnio Tadeusz Olejnik wystąpił z inicjatywą zrzeszenia historyków wszystkich*

¹³ [M. Jagoszewski] M., „Pradzieje ziem nad Górną Prosną”, „DŁ”, nr 16 z 20 I 1967; [T. Olejnik] (to), „Pradzieje Ziemi nad Górną Prosną” – tematem wystawy w Oleśnie Śląskim, „GR”, nr 75 z 30 III 1967; R. Sadłowski, „Pradzieje ziem nad górną Prosną”, „SP”, nr 53 z 4 III 1967.

regionów województwa łódzkiego. Jest to inicjatywa cenna, bo w każdym z powiatów znajdują się entuzjaści tradycji i folkloru swego regionu, którzy wnieść mogą wiele do historii kultury ziemi łódzkiej i wiele pamiątek ocalić od zapomnienia. Szczególnie jeśli znajdą poparcie ze strony władz kulturalnych. Wydział Kultury Prez. Woj. Rady Narodowej rozpatruje obecnie możliwość zrealizowania tej inicjatywy¹⁴. Propozycja nie znalazła jednak poparcia władz wojewódzkich. Nie bez racji zauważono, że w Łodzi istnieje Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego, a historycy regionaliści mają możliwości zrzeszania się w kołach terenowych PTH.

Wobec niepowodzenia uczynienia z Wielunia regionalnego ośrodka naukowo-badawczego, przedstawiłem sekretarzowi ZW TRZZ w Łodzi, mgr. Karolowi Przesmyckiemu, projekt powołania takiego ośrodka w ramach działającej Rady Współpracy Międzypowiatowej. Dotychczasowe inicjatywy wieluńskiego muzeum regionalnego w organizacji okolicznościowych wystaw i konferencji wskazywały, że ośrodek taki może prowadzić pożyteczną działalność.

Na sesji plenarnej, poświęconej podsumowaniu 10-letniej współpracy trzech powiatów: wieruszowskiego, kluczborskiego i kępińskiego, w dniu 2 czerwca 1968 r. w Wieruszowie zaapelowałem o powołanie regionalnego ośrodka badawczego, który prowadziłby badania dziejów ziem nad Górną Prosną i ukazywał ich wielowiekowe związki historyczne. Wyniki prac badawczych regionalistów miały być publikowane w periodyku naukowym¹⁵.

Projekt ten gorąco poparł kierownik Wydziału Kultury PPRN w Wieruszowie – Józef Nowicki, spotkał się też z pozytywnym przyjęciem ze strony pozostałych uczestników sesji. Sekretarz ZW TRZZ w Łodzi, K. Przesmycki, zaproponował w związku z tym, aby taki ośrodek miał swą siedzibę w Muzeum Ziemi Wieluńskiej oraz, by na jego czele stanął kierownik tegoż muzeum – Tadeusz Olejnik.

Zebrani zaaprobowali projekt i jednocześnie zobowiązali T. Olejnika do opracowania założeń organizacyjnych Ośrodka, sposobu jego finansowania i programu działania na najbliższe lata¹⁶.

Po upływie kilku miesięcy, 25 września 1968 r. odbyło się w Muzeum Ziemi Wieluńskiej zebranie przedstawicieli kilku współpracujących ze sobą powiatów, na którym szczegółowo omawiano sprawę powołania regionalnego ośrodka badawczego, który miał nosić nazwę „Międzypowiatowy Ośrodek Badań Regionalnych Ziem nad Górną Prosną”¹⁷, a jego siedzibą miał być Wieluń, konkretnie Muzeum Ziemi Wieluńskiej. W zebraniu tym uczestniczyli: K. Przesmycki – sekretarz ZW TRZZ w Łodzi, Jan Owczarek – przewodniczący Prezydium PRN w Wieruszowie, Władysław Olek – kierownik Wydziału Oświaty i Kultury PPRN w Oleśnie, Feliks Gruszka – przedstawiciel ZP TRZZ w Kęp-

¹⁴ [T. Wojciechowska] T.Woj., *Ludzie kultury*, „DŁ”, nr 167 z 15 VII 1966.

¹⁵ [T. Olejnik] (to), *Sprawy ziem nad górną Prosną. Naukowy ośrodek w Wieluniu?*, „GR”, nr 150 z 25 VI 1968.

¹⁶ Tenże, *Kronika* [MOBR], „Nad Górną Prosną”, t. 1, s. 91.

¹⁷ Tenże, *Leksykon miasta Wielunia*, wyd. II, Wieluń 2007, s. 179–180.

nie, Eugeniusz Fajfrowski – kierownik Powiatowego Ośrodka Propagandy Partyjnej w Wieluniu, Mieczysław Strzała – prezes ZP TRZZ w Wieluniu, Tadeusz Bednarczuk – prezes Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Oleskiej, Ignacy Anczyk – przewodniczący Komisji Oświaty i Kultury PRN w Oleśnie, Józef Nowicki – zastępca inspektora szkolnego ds. kultury w Wieruszowie oraz T. Olejnik – kierownik Muzeum Ziemi Wieluńskiej. Dyskutowano nad projektem statutu Ośrodka, przedstawionym przez T. Olejnika. Zebrani wyrazili pogląd, że Ośrodek nie powinien działać jako niezależne stowarzyszenie, lecz w ramach Międzypowiatowej Rady Współpracy¹⁸, a jego działalność winna być finansowana przez prezydium sześciu współpracujących powiatów (Wieluń, Wieruszów, Kluczbork, Olesno, Kępno i Kłobuck). Zająć się on powinien w pierwszej kolejności dokumentowaniem związków historycznych, gospodarczych i kulturalnych ziem nad górną Prosną¹⁹. Zaakceptowano również projekt powołania regionalnego periodyku naukowego.

Ośrodek stawiał sobie za zadanie:

- wydobyć i ocalić od zapomnienia historyczne związki, które łączyły ludność tych ziem w przeszłości, dawne więzi polityczne, ekonomiczne i kulturalne;
- przedstawiać aktualny stan tych ziem, wskazywać na ich tendencje i kierunki rozwojowe, istniejące i potencjalne pola współpracy mające na celu ich integrację;
- prezentować kierunki i perspektywy współpracy, wymianę doświadczeń w różnych sferach działalności.

Miał on skupiać archeologów, historyków, etnografów, geografów i przedstawicieli innych dyscyplin naukowych z powiatów: kępińskiego, kluczborskiego, oleskiego, wieluńskiego i wieruszowskiego, podejmować we współpracy z Uniwersytetem Łódzkim i Instytutem Śląskiem w Opolu interdyscyplinarne badania naukowe, ukazujące związki historyczne ziem nad górną Prosną, organizować sesje popularnonaukowe, wystawy i wydawać rocznik „Nad górną Prosną”²⁰.

16 października 1968 r. odbyła się w Oleśnie kolejna sesja Międzypowiatowych Rad Współpracy, poświęcona m.in. powołaniu Ośrodka Badań Regionalnych. Delegacjom poszczególnych powiatów przewodniczyli: Kępno – przewodniczący Prezydium PRN mgr Leon Herba, Kluczbork – przewodniczący Prezydium PRN, mgr inż. Kazimierz Gawron, Olesno – I sekretarz KP PZPR, Szymon Lachowicz i przewodniczący Prezydium PRN, inż. Mieczysław Moryto, Wieluń – przewodniczący Prezydium PRN, Józef Paluszek, Wieruszów – przewodniczący Prezydium PRN, Jan Owczarek. Władze wo-

¹⁸ Z woj. katowickiego włączono do współpracy międzypowiatowej powiat kłobucki, jednakże jego przedstawiciele w rzeczywistości nie uczestniczyli w pracach powołanego gremium, które faktycznie miało bardziej charakter polityczny, niż społeczno-gospodarczy. Przedstawiciel pow. kłobuckiego nie uczestniczył też w pracach Międzypowiatowego Ośrodka Badań Regionalnych Ziemi nad Górną Prosną.

¹⁹ T. Olejnik, *Kronika*, s. 91–92.

²⁰ Tenże, *Wieluń. Dzieje miasta 1945–1989*, t. 3, Łódź–Wieluń 2009, s. 440–441.

jewódzkie reprezentowali: mgr Tadeusz Daszkiewicz – KW PZPR w Łodzi, mgr Karol Przesmycki – ZW TRZZ w Łodzi, Anna Smolka – ZW TRZZ w Opolu.

Ponieważ zasadniczym tematem obrad była sprawa powołania Międzypowiatowego Ośrodka Badań Regionalnych, zamieszczamy obszerny wyciąg z protokołu sesji:

Sesję otworzył przewodniczący Prezydium PRN w Oleśnie inż. Mieczysław Moryto, witając przybyłe delegacje powiatów kępińskiego, kluczborskiego, wieluńskiego i wieruszowskiego. W związku z nieobecnością przedstawiciela powiatu kłobuckiego wystąpił z wnioskiem w sprawie szybkiego zmobilizowania władz tego powiatu do realizacji zadań wynikających z programu współpracy. Następnie udzielił głosu mgrowi Tadeuszowi Olejnikowi, który przedstawił projekt programu działania Ośrodka oraz wstępny preliminarz wydatków związanych z projektem wydania rocznika. Zgodnie z przedłożonym projektem Ośrodek winien prowadzić badania w zakresie archeologii, etnografii i historii (ze szczególnym uwzględnieniem historii najnowszej) oraz nawiązać współpracę z placówkami naukowymi województw łódzkiego, opolskiego i poznańskiego. Omawiając sprawy wydawnicze wystąpił z wnioskiem, by w kosztach związanych z wydawaniem przez Ośrodek publikacji partycypowały wszystkie współpracujące powiaty.

W dyskusji poruszono sprawy związane z kolportażem wydawnictw Ośrodka, wysokością nakładów rocznika oraz wydatkowaniem sum uzyskanych ze sprzedaży wydawnictw własnych. Stawiano również pytania, czy wobec projektowanego wspólnego wydawnictwa należy zaniechać wydawania dotychczasowych lokalnych wydawnictw periodycznych, np. Głosu Olesna²¹. Przedstawiciel KW PZPR w Łodzi, tow. Tadeusz Daszkiewicz w swym wystąpieniu w pełni poparł inicjatywę powołania Ośrodka Badań Regionalnych. Profil działania tego Ośrodka powinien być ukierunkowany na aktualne sprawy współpracujących powiatów. Ośrodek powinien gromadzić i publikować dowody polskości ziem nad górną Prosną, powinien przeciwstawiać się rewizjonistycznej propagandzie zachodnioniemieckiej.

Przedstawiciel powiatu wieruszowskiego, przewodniczący Prezydium PRN Jan Owczarek zaakceptował projekt powołania Ośrodka i zadeklarował w imieniu władz terenowych powiatu wieruszowskiego finansowe poparcie jego działalności. Mgr Karol Przesmycki, sekretarz Zarządu Wojewódzkiego TRZZ w Łodzi, powołując się na ustalenia narad w Wieluniu i Wieruszowie, uzasadniał konieczność powołania regionalnego ośrodka badawczego. Postulował, by na obecnej sesji podjąć uchwałę o jego powołaniu oraz zatwierdzić przedstawiony projekt budżetu. Przewodniczący Prezydium PRN w Oleśnie, inż. Mieczysław Moryto, podsumowując dyskusję, stwierdził, że:

- jest rzeczą konieczną prowadzenie badań naukowych na obszarze współpracujących powiatów,

²¹ „Głos Olesna” – rocznik poświęcony dziejom i współczesności powiatu oleskiego wydawany od 1966 roku przez Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Oleskiej. Było jednym z nielicznych w Polsce lokalnych czasopism popularnonaukowych. Finansowały je oleskie władze miejskie i powiatowe. Czołowymi członkami zespołu redakcyjnego byli Franciszek Hawranek i Tadeusz Bednarczyk.

- sprawa powołania Ośrodka Badań Regionalnych została zaakceptowana przez wszystkich uczestników sesji,
- siedzibą Ośrodka będzie miasto Wieluń,
- współpracujące powiaty wydelegują na naradę roboczą swych przedstawicieli, którzy dokonają wyboru kierownika Ośrodka,
- zespół roboczy, składający się z przedstawicieli współpracujących powiatów ustali szczegółowy zakres prac i zadań Ośrodka,
- zainteresowane powiaty partycypować będą w kosztach działalności Ośrodka,
- zainteresowane powiaty spowodują przeprowadzenie przez organa finansowe operacji finansowych związanych z przekazaniem na rzecz Ośrodka odpowiednich dotacji,
- zainteresowane powiaty powinny przekazać fundusze na konto Ośrodka w terminie do końca bieżącego roku.

Powyższe ustalenia zostały jednomyślnie przyjęte przez przedstawicieli wszystkich uczestniczących w sesji powiatów.

I sekretarz KP PZPR w Oleśnie, tow. Szymon Lachowicz wyraził pełną aprobatę dla omawianego przez rady współpracy przedsięwzięcia oraz postulował szerokie uwzględnienie w programie działalności Ośrodka problematyki politycznej. Przedstawicielka Zarządu Wojewódzkiego TRZZ w Opolu, ob. Anna Smolka postulowała nasilenie badań Ośrodka nad problematyką powstań śląskich w związku ze zbliżającą się 50 rocznicą wybuchu III powstania śląskiego. Zadeklarowała również w imieniu ZW TRZZ w Opolu wszechstronna pomoc powstającemu Ośrodkowi, zarówno merytoryczną, jak i finansową.

Przewodniczący obrad z zadowoleniem stwierdził jednomyślność podjętych uchwał w sprawie powołania Ośrodka i zaproponował, by zespół roboczy zebrał się w Wieluniu w dniu 30 października 1968 r. Opracowany przez ten zespół szczegółowy program działania byłby przyjęty na następnej sesji międzypowiatowych rad współpracy w dniu 25 stycznia 1969 r. w Kluczborku. Na tym zakończono dyskusję nad pierwszym punktem [porządku] obrad²².

30 października 1968 r. odbyło się w Wieluniu zebranie robocze przedstawicieli współpracujących powiatów w sprawie opracowania szczegółowego planu badawczego, struktury organizacyjnej Ośrodka i wyboru jego kierownika. W zebraniu uczestniczyli: dr Franciszek Hawranek (Olesno), Józef Nowicki (Wieruszów), mgr Roman Pastwiński (Kluczbork) i mgr Tadeusz Olejnik. Przyjęto program badawczy Ośrodka przedstawiony przez T. Olejnika oraz dokonano wyboru jego kierownika. Został nim Tadeusz Olejnik – kierownik Muzeum Ziemi Wieluńskiej.

W dniu 29 listopada 1968 r. w Powiatowym Domu Kultury w Wieluniu odbyło się zebranie Rady Ośrodka, poświęcone zatwierdzeniu jego struktury organizacyjnej oraz omówieniu zawartości I tomu rocznika „Nad górną Prosną”. Uczestniczyli w nim: mgr Tadeusz Daszkiewicz – przedstawiciel KW PZPR w Łodzi, Leon Szczepaniak – sekretarz propagandy KP PZPR w Wieluniu, mgr Karol Przesmycki – sekretarz ZW TRZZ

²² T. Olejnik, *Kronika*, s. 92–94.

w Łodzi, dr Franciszek Hawranek – przedstawiciel powiatu oleskiego, mgr Roman Pastwiński – przedstawiciel powiatu kluczborskiego oraz Tadeusz Olejnik i Bogusław Abramek – przedstawiciele pow. wieluńskiego²³.

Na kolejnej sesji plenarnej Rady Współpracy w Kluczborku 27 stycznia 1969 r. uczestniczyli przedstawiciele następujących powiatów: Kępno – przewodniczący Prezydium PRN mgr Leon Herba, Kluczbork – przewodniczący Prezydium PRN mgr inż. Kazimierz Gawron, Olesno – przewodniczący Prezydium PRN inż. Mieczysław Morzyto, Wieruszów – przewodniczący Prezydium PRN Jan Owczarek, Wieluń – sekretarz ZP TRZZ Stanisław Panaszek oraz przedstawiciele władz wojewódzkich: mgr Karol Przesmycki – sekretarz ZW TRZZ w Łodzi, Werner – przedstawiciel ZW TRZZ w Katowicach i Anna Smolka – sekretarz ZW TRZZ w Opolu.

Zatwierdzono strukturę organizacyjną Ośrodka oraz przyjęto program jego działań. W uchwale sesji stwierdzono m.in.: *Rada jednomyślnie akceptuje powstanie Międzypowiatowego Ośrodka Badań Regionalnych Ziem nad górną Prosną z siedzibą w Wieluniu, przyjmuje jego program działania i zobowiązuje przedstawicieli 6 powiatów – członków Rady – do zabezpieczenia środków finansowych na działalność Ośrodka. Rada akceptuje przy tym plan wydawania rocznika „Nad górną Prosną” oraz publikowanie innych prac dotyczących współpracy tego regionu*²⁴.

Działalność Ośrodka

18 maja 1969 r. Ośrodek, we współdziałaniu z Zespołem Niemcoznawczym przy ZW TRZZ w Łodzi, zorganizował w Wieluniu zebranie naukowe, na którym wygłoszono następujące referaty:

- mgr Karol Przesmycki – 10 lat współpracy ziem dorzecza górnej Proсны;
- doc. dr Stefan Banasiak (Uniwersytet Łódzki) – Kształtowanie się władzy ludowej w woj. łódzkim;
- dr Franciszek Hawranek – Tradycje polskości ziemi oleskiej.

Uczestnicy zebrania zapoznali się z zabytkami miasta Wielunia oraz odbyli wycieczkę na trasie: Wieluń – Bolesławiec – Byczyna – Gorzów Śląski – Praszka – Wieluń.

W 25. rocznicę wyzwolenia Byczyny i powrotu tego miasta do Macierzy, odbyła się 25 I 1970 r. sesja popularnonaukowa poświęcona współpracy ziem dorzecza górnej Proсны. Wyniki dotychczasowej współpracy omówił w swym referacie I sekretarz KP PZPR w Kluczborku, natomiast kierownik Ośrodka, Tadeusz Olejnik, wygłosił referat *Dzieje walk narodowo-wyzwoleńczych ziem dorzecza górnej Proсны*²⁵. Sesja odbywała się w reprezentacyjnej sali byczyńskiego ratusza. Uczestniczyli w niej przedstawiciele współpracujących powiatów, społeczeństwo Byczyny i młodzież szkolna.

²³ Tamże, s. 95.

²⁴ [Ireneusz Kampinowski] (ik), *Ośrodek Badań Regionalnych rozpoczął pracę*, „GR”, nr 35 z 11 II 1969; tenże, *Regionaliści znad górnej Proсны*, „GR” 1970, nr 280, s. 6; KA-SO, *Nad Górną Prosną*, „GR” 1971, nr 266, s. 4.

²⁵ T. Olejnik, *Kronika*, s. 97.

Posiedzenie Międzypowiatowej Rady Współpracy w Wieruszowie (12 I 1970 r.) Od lewej: Józef Nowicki – kierownik Wydziału Kultury PPRN w Wieruszowie, Henryk Dwornicki – Inspektor Szkolny w Wieruszowie, Eliasz Karpacz – wiceprzewodniczący PPRN w Wieruszowie, Tadeusz Olejnik – kierownik Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu.

Prezydium sesji naukowej w Wieluniu w 50. rocznicę wybuchu III powstania śląskiego (25 IV 1971 r.). Od lewej: prof. dr Józef Kokot, doc. dr Waldemar Michowicz, mgr Tadeusz Olejnik, dr Franciszek Hawranek.

Weterani powstań śląskich uczestniczący w Wieluniu w obchodach 50. rocznicy wybuchu III powstania śląskiego (25 IV 1971 r.).

Uczestnicy sesji naukowej w Wieluniu w 50. rocznicę wybuchu III powstania śląskiego (25 IV 1971 r.).

**MIĘDZYPOWIATOWY
OŚRODEK BADAŃ REGIONALNYCH ZIEM
NAD GÓRNĄ PROSNĄ W WIELUNIU
Kępno - Kluczbork - Olesno - Ostrzeszów - Wieluń - Wieruszów**

**Sesja popularno-naukowa
w 50 rocznicę wybuchu III Powstania Śląskiego**

1921 - 1971

**UDZIAŁ ZIEM DORZECZA
GÓRNEJ PROSNY
W PLEBISCYCIE I POWSTANIACH ŚLĄSKICH**

Wieluń - 25 kwietnia 1971 r.

Program sesji:

Godz. 10.00 – 10.15	–	Uroczyste otwarcie sesji.
Godz. 10.15 – 11.00	–	Referat prof. dra Józefa Kokota – Dyrektora Instytutu Śląskiego w Opolu, pt. „Charakterystyka powstań śląskich”.
Godz. 11.00 – 11.45	–	Referat dra Franciszka Hawranka z Instytutu Śląskiego w Opolu, pt. „Powiaty kluczborski i oleski w okresie powstań i plebiscytu”.
Godz. 11.45 – 12.00	–	Przerwa.
Godz. 12.00 – 12.45	–	Referat mgra Tadeusza Olejnika z Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu, pt. „Udział Ziemi Wieluńskiej w walkach o zjednoczenie Śląska z Macierzą w latach 1919 – 1921”.
Godz. 12.45 – 13.30	–	Referat dra Mirosława Cygańskiego i mgra Karola Przesmyckiego z Łodzi, pt. „Pomoc Łodzi dla III Powstania Śląskiego”.
Godz. 13.30 – 13.45	–	Przerwa.
Sklądanie przez ZBoWiD i harcerstwo wieńców na mogile powstańców śląskich.
Godz. 13.45 – 14.30	–	Dyskusja.
Godz. 14.30 – 15.00	–	Podsumowanie obrad i zamknięcie sesji.

Obradom sesji przewodniczył będzie przedstawiciel Uniwersytetu Łódzkiego,
doc. dr Waldemar Michowicz.

Ponieważ w 1971 r. przypadała 50. rocznica wybuchu III powstania śląskiego, członkowie Prezydium Ośrodka postanowili jej obchodom nadać szczególną rangę.

27 X 1970 r. na sesji plenarnej Rady Współpracy w Wieluniu uczestniczyli pierwsi sekretarze komitetów powiatowych PZPR i przewodniczący prezydiów PRN z powiatów: kępińskiego, kluczborskiego, oleskiego, wieluńskiego i wieruszowskiego. Zapoznali się oni m.in. z przedstawionym przez kierownika Ośrodka, Tadeusza Olejnika, programem sesji naukowej z okazji 50. rocznicy wybuchu III powstania śląskiego. Program sesji zatwierdzono. Także 16 marca 1971 r., na sesji plenarnej Rady Współpracy w Kluczborku omawiano stan przygotowań do obchodów 50. rocznicy wybuchu III powstania śląskiego. W posiedzeniu uczestniczyły tylko delegacje powiatów kluczborskiego, oleskiego i wieruszowskiego.

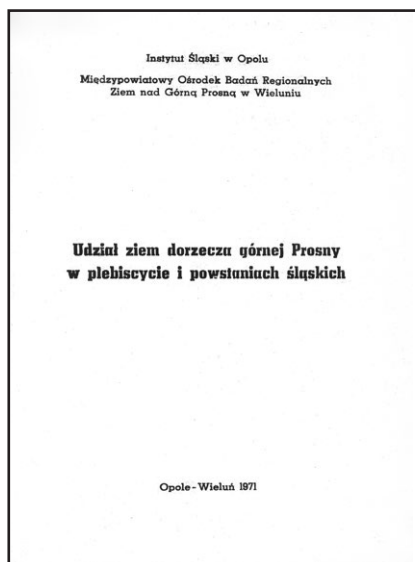
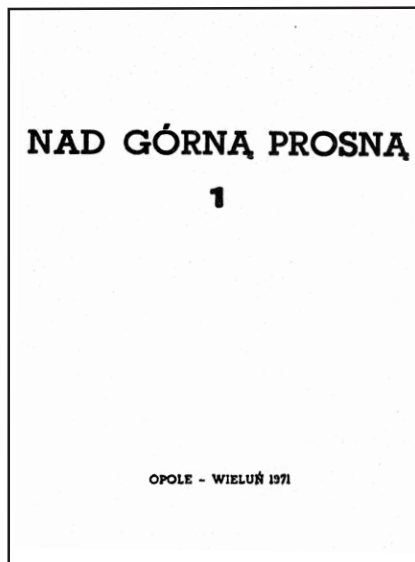
25 kwietnia 1971 r. MOBR zorganizował w Wieluniu, wspólnie z Instytutem Śląskim w Opolu, sesję popularnonaukową w poświęconą 50. rocznicy wybuchu III powstania śląskiego. Uczestniczyło w niej około 200 osób, głównie b. uczestników powstań śląskich i działaczy plebiscytowych z powiatów: kępińskiego, kluczborskiego, lublinieckiego, oleskiego, wieluńskiego i wieruszowskiego oraz z Łodzi, Pabianic, Sieradza i Opolu. W sesji uczestniczyli też przedstawiciele powiatowych władz partyjnych i administracyjnych wymienionych powiatów. Obradom przewodniczył doc. dr Waldemar Michowicz z Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego. Zebrani wysłuchali następujących referatów:

- prof. dr Józef Kokot, dyrektor Instytutu Śląskiego w Opolu – *Charakterystyka powstań śląskich*;
- dr Franciszek Hawranek, członek Prezydium MOBR z Gorzowa Śląskiego – *Powiaty kluczborski i oleski w okresie powstań i plebiscytu*;
- mgr Tadeusz Olejnik, kierownik MOBR – *Udział ziemi wieluńskiej w walkach o zjednoczenie Śląska z Macierzą w latach 1919–1921*;
- mgr Mirosław Cygański, członek Zespołu Niemcoznawczego przy ZW TRZZ w Łodzi i mgr Karol Przesmycki – sekretarz ZW TRZZ w Łodzi – *Pomoc Łodzi dla III powstania śląskiego*.

Materiały z obrad sesji wydano drukiem w nakładzie 350 egzemplarzy w powielarni Instytutu Śląskiego w Opolu. Cały nakład rozdzielono między współpracujące powiaty.

W 1972 r. Ośrodek, wspólnie z Instytutem Śląskim w Opolu, wydał pierwszym tom rocznika „Nad Górną Prosną”. Był on odbity w nakładzie 350 egz. w powielarni Instytutu Śląskiego w Opolu. Na jego treść złożyły się: doskonały w treści artykuł znakomitego archeologa łódzkiego, prof. dr. Konrada Jażdżewskiego – *Górna Proсна jako czynnik łączący i dzielący w dziejach osadnictwa ostatnich sześciu tysięcy lat*; równie doskonały pod względem treści artykuł doc. dr. Ryszarda Rosina z Uniwersytetu Łódzkiego – *Związki historyczne ziem nad górną Prosną* oraz artykuły: dr. Franciszka Hawranka z Gorzowa Śląskiego – *Dokumenty współpracy*, Tadeusza Olejnika z Wielunia – *Zbrodnie Wehrmachtu na ludności cywilnej powiatu wieluńskiego w okresie od 1 września do 25 października 1939 r.*; wspomnienia z Września 1939 r. Zenona Po-

laka żołnierza Wieluńskich Batalionów Obrony Narodowej, *W obronie ojczystej ziemi*; Jana Milczarka z Sieradza – *Materiały do dziejów ziemi wieluńskiej w Powiatowym Archiwum Państwowym w Sieradzu* oraz kronika ważniejszych wydarzeń związanych z powstaniem i działalnością Ośrodka opracowana przez Tadeusza Olejnika.

We wstępie, w imieniu Kolegium Redakcyjnego, którego byłem przewodniczącym²⁶, napisałem: *Wydawnictwo nasze nie rości sobie pretensji do jednorazowego wyczerpania całości skomplikowanej i rozległej tematyki badawczej. Zdajemy sobie sprawę z faktu, że podejmujemy pracę o charakterze pionierskim, ponieważ na bazie tradycji historycznej i w oparciu o realne więzi ekonomiczne, społeczne i kulturalne (...) będziemy próbowali ożywić i scementować elementy łączności, które jeszcze nie w pełni weszły w skład świadomości społecznej. Na drodze realizacji tej koncepcji jest wiele przeszkód do pokonania. Bezwzględnie jednak przekonani, że interesy naszej regionalnej ojczyzny wymagają podjęcia tej pracy, przedkładamy szerszej opinii publicznej pierwsze owoce naszych badań.*

Cały nakład rocznika rozdzielono proporcjonalnie między współpracujące powiaty.

Rafy

Mimo powszechnie deklarowanej przez przedstawicieli współpracujących powiatów chęci finansowego wspierania Ośrodka w realizacji jego planów badawczych i wydawniczych, mimo pism przesyłanych przeze mnie do przewodniczących prezydium PRN, nie przekazywano środków na działalność Ośrodka. W tej sytuacji, na plenarnej sesji Rady Współpracy zorganizowanej w 1969 r. w Byczynie dla omówienia programu uroczystości związanych z 25. rocznicą powrotu Ziemi Zachodnich i Północnych do Macierzy, złożyłem rezygnację z piastowanej społecznie funkcji. Wówczas to, na wniosek przewodniczącego Prezydium PRN w Wieluniu, Józefa Paluszka, przewodniczący delegacji poszczególnych

²⁶ Członkami Kolegium Redakcyjnego byli: Józef Nowicki (Wieruszów), Franciszek Hawranek (Gorzów Śląski) i Roman Pastwiński (Kluczbork).

powiatów²⁷ zobowiązali się, że do końca roku przekazane będą na konto Ośrodka odpowiednie dotacje. Na skutek tego, oraz wobec nalegań przedstawicieli poszczególnych powiatów, wycofałem swą rezygnację.

Mimo wymienionych trudności Ośrodek rozwinął ożywioną działalność²⁸. Wydano materiały z sesji naukowej, zapoczątkowano wydawanie rocznika „Nad górną Prosną”, nawiązano owocną współpracę z placówkami naukowymi i muzealnymi w Łodzi i Opolu.

Po podpisaniu w Warszawie 7 grudnia 1970 r. między PRL i RFN układu o podstawach normalizacji i ich wzajemnych stosunków, decyzją naczelnych władz państwowych uległo rozwiązaniu w 1971 r. TRZZ. Tym samym zabrakło dotychczasowego koordynatora współpracy powiatów dorzecza górnej Prozny. Wobec braku rzeczywistego wspierania działalności Ośrodka złożyłem rezygnację z jego kierowania, przez co zaprzestał on swej działalności²⁹.

Jeden z najwybitniejszych historyków łódzkich owych lat, profesor Uniwersytetu Łódzkiego, Władysław Bortnowski, dowiedziawszy się o zaprzestaniu działalności Ośrodka, napisał z ubolewaniem na łamach łódzkiego tygodnika społeczno-kulturalnego „Odgłosy” o zmarnowaniu cennej inicjatywy społecznej³⁰.

Podjęta próba uczynienia z Wielunia ponadlokalnego, regionalnego ośrodka naukowo-badawczego, po kilku zaledwie latach została pogrzebana.

²⁷ W sesji przewodniczyli delegacjom poszczególnych powiatów: Kępno – mgr Leon Herba – przewodniczący Prezydium PRN, Kluczbork – mgr inż. Kazimierz Gawron – przewodniczący Prezydium PRN, Olesno – inż. Mieczysław Moryto – przewodniczący Prezydium PRN, Wieluń – Józef Paluszek – przewodniczący Prezydium PRN i Wieruszów – inż. Henryk Kluczyński – przewodniczący Prezydium PRN.

²⁸ [T. Olejnik] (to), *Zebranie naukowe w Wieluniu*, „GR” 1969, nr 106, s. 4; tenże, *Po zebraniu naukowym w Wieluniu*, „GR” 1969, nr 118, s. 4; tenże, *Spotkanie nad górną Prosną*, „GR” 1969, nr 294, s. 6. [I. Kampinowski] (ik), *Integracja ziem nad Prosną*, „GR” 1970, nr 244, s. 4; [L. Włodkowski] Włod., *W 30 rocznicę wybuchu II wojny światowej. Wiec antywojenny społeczeństwa Ziemi Łódzkiej w Wieluniu*, „GR” 1969, nr 205, s. 1. Szczegółowo o działalności Ośrodka patrz: „Nad Górną Prosną” 1971, t. 1, s. 91–98.

²⁹ Archiwum Państwowe Łódź Oddział Sieradz, PPRN, sygn. 209. Protokół Komisji Oświaty i Kultury nr 18/70 z 30 XI 1970. Było to związane z rezygnacją z funkcji kierownika Ośrodka przez T. Olejnika.

³⁰ W. Bortnowski, *Czyżby zmarnowana inicjatywa?*, „Odgłosy” 1972, nr 29, s. 8. Zob. też: T. Olejnik, *Leksykon...*, wyd. 2, Wieluń 2007, s. 179–180.